

Posudek oponenta na diplomovou práci Zuzany Schreiberové „Tragédie pronásledování, romance úspěchu. Historické narativy a politiky identity současných pražských židovských komunit“

To, že vzpomínání na minulost je jedním z konstitutivních prvků přítomnosti, platí nejen pro jednotlivce, ale také pro mezigenerační lidská společenství. A bylo-li nějaké společenství zdecimováno tak důkladně (fyzicky nacismem a kulturně komunismem), jako se to stalo ve 20. století českým Židům, platí tato obecná zásada o to více a o to viditelněji – obzvláště zkoumáme-li postkomunistické období, kdy měli čeští Židé po dlouhé době poprvé možnost svobodně se sdružovat a veřejně reflektovat sami sebe a svůj vztah k okolní společnosti. Pokud se nepletu, je práce Zuzany Schreiberové jednou z prvních studií, která se pokouší podívat na výsledky tohoto období z akademického nadhledu – nikoliv ve smyslu nějaké (tak jako tak nedosažitelné) vědecké objektivity, ale s primárním důrazem na *porozumění* konfiguraci různých pozic, nikoliv na *obhajobu* jedné z nich. Jak ohlašuje název práce, leží v centru její pozornosti právě vazba mezi různými verzemi postkomunistické rekonstrukce identity pražských Židů a příběhy, které si vyprávějí o židovské minulosti v českých zemích. Výsledek práce je na první pohled paradoxní: ačkoliv sledované verze identity – zkoumané prostřednictvím časopisecké produkce i rozhovorů s jejich mluvčími – vykazují značné rozdíly v pojetí židovství, jejich

narativy židovské minulosti se do značné míry (vybíraným obsahem i konstrukcí zápletek) překrývají. A tam, kde tomu tak není (jako v případě relativní absence vzpomínek na české umělce v Židovských listech), je příčina nikoliv ideová, ale situační. Jediným z intelektuálního hlediska zajímavým a identitně nosným sporem, jenž se v časopisecké produkci projevil, byla liberálně-ortodoxní opozice v pojetí asimilace a haskaly (Sidon vs. Wittmannová). Poněkud diferencovanějšího výsledku dosahují rozhovory s mluvčími jednotlivých směrů, které pozoruhodně vykazaly relativní absenci paměti holocaustu (vysvětlenou tvrzením jednoho z interviewovaných, že paměť holocaustu slouží především prezentaci Židů navenek).

Práce se hlásí k reflexi vazby identity a paměti, jak ji nacházíme u Halbwachse, Nory či Assmana a metodologicky čerpá z Whitova konceptu historie jako narace protkané poetickými tropy. Narativní analýza je kombinována s obsahovou. Snad by někdo mohl namítnout, že teoreticko-metodologický rámec je prezentován příliš zkratkovitě. Já v tom naopak spatřuji zdravý protitah vůči sklonu k nadměrné „teoretizaci“ historického výzkumu, který se v posledních několika letech přelil z anglo-amerického akademického světa do českého: i empirické práce dnes často věnují takřka polovinu své plochy na diskusi teoretických otázek. Schreiberová naopak dává teoreticko-metodologickému rámci přesně tolik prostoru, kolik je potřeba k tomu, aby

dostatečně představila nástroje, které používá. A tak tomu podle mne má být.

Jediné, co mě zarazilo, byla nedostatečná reflexe aplikace Whitovy metodologie formulované pro analýzu *historie* (či filosofie dějin) na analýzu kolektivní *paměti*. Autorka zmiňuje Norovu relativizaci tohoto protikladu – konec konců i historie fungovala v posledních 200 letech jako forma paměti. S tím nelze než souhlasit. Přece jen je to však forma specifická - spjatá s relativní autonomií akademického pole, s čímž souvisí specializace a profesionalizace a s ní i větší možnost stylové a zápletkové volby v konstrukci příběhů. Naopak amatérská či aktivistická produkce skupinových mluvčích je většinou prostým odrazem těch stylových a zápletkových forem, které převládají v mainstreamové (masové) kultuře dané společnosti. Pak je ovšem otázka, zda nám zjištění, že příběhy židovských časopisů oscilují mezi tragédií a romancí říkají skutečně něco specifického o české židovské paměti, a nebo naopak jen potvrzují triviální fakt, že židovští mluvčí náležejí k českému kulturnímu mainstreamu, jenž také vidí dějiny (a obzvláště dějiny 20. století) prizmatem těchto dvou zápletek.

Pokud se práce stane předstupněm k dalšímu výzkumu stejného předmětu, pak by určitě měla být formulována otázka po příčinách absence korelace mezi převažujícím obsahem i formou paměti a odlišnými identitami. Moji hypotézou je, že to mimo jiné souvisí s malou velikostí pražského a potažmo i českého židovstva. V prostředí, kde se všichni důležití aktéři

znají a často osobně potkávají, hraje mnohem důležitější roli kontingentní konfigurace boje o moc a uznání různých vůdčích osob a jejich „klanů“ než ideové spory. (To známe i z některých českých akademických disciplin.) Teprve větší prostředí dovoluje oddělit ideové a identitní pozice od konkrétních osob, a tím umožňuje relativní osamostatnění ideové roviny. Druhé, komplementární hypotetické vysvětlení je historické - v prvním svobodném období po mnoha desetiletích politické nesvobody nebylo možné nic jiného než přivést do veřejného prostoru základní a obecně sdílené prvky židovské paměti. Toto postkomunistické období končí a lze předpokládat, že v následujícím období a po vstupu další generace do debaty dojde k diferenciaci paměti podle typu identit.

Považuji práci za velmi vydařenou a navrhuji ji hodnotit jako *výbornou*.

Prof. Pavel Barša